

Okuma Alışkanlığı Sorunu, Bir Enstitü Örneği ve Türkiye İçin Öneriler*

Giriş

Çeşitli sorunlara yönelik çözümler üretme ve özellikle bunu uygulama becerisi/iradesi gösterilemeyen ülkelerde bu sorunlara ilişkin tartışmalar bir süre sonra sorunun kanıksanmasına ve küçümsemesine neden olabilmektedir. Bu kanıksama ve küçümseme, ilgili sorunun gündemden çıkarılma ve tören konuşmalarında, konuşmanın bir paragraflık parçası olma sonucunu/görüntüsünü yaratmaktadır.

Bir toplumun okuma alışkanlığı düzeyi, aynı zamanda, bilginin toplumsallaşma düzeyinin en somut göstergelerinden birisidir. Bu toplumsallaşma ise bilginin organik bir gereksinim olarak kültürel dokuya yerleşmesi ve toplumun gelişme için temelli bir güç elde etmesi anlamına gelmektedir.

Türkiye’de, “enformasyon toplumu” olmanın, genelde bilgisayarların ve Internet’in toplumsal kullanım düzeyi ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Toplumsal gelişimin “süreç” özelliğini gözden kaçıran bu yaklaşım, “slogan” haline getirilen o toplum yapısı için dahi ön koşul olan okuma alışkanlığı gibi bir sorunu ayrıntı düzeyinde algılamaktadır. Oysa, en çok “enformasyon toplumu” olmaya yakın aday ülkeler okuma alışkanlığının ön koşul olma niteliğini hiç bir zaman yitirmeyeceği bilinciyle davranmaktadırlar. Küçümsemediği anda, sorunun toplumsal yaşamın her alanına yansıtacağını bilen bu ülkeler ‘sorunun sürekliliği’ne ‘ilgi, destek ve duyarlılığın sürekliliği’ ile karşılık vermektedirler.

Kısaca, gelişmiş olarak nitelenen ülkeler “okuma alışkanlığı”nı toplumsal gelişme sürecinin bir dinamiği olarak kabul etmekte, sorunun önemsenme düzeyini hiçbir zaman düşürmemektedirler.

Kısa bir araştırma¹ ile inceleme olanağı bulduğumuz Uluslararası Çocuk Literatürü ve Okuma Araştırması Enstitüsü -Viyana-Avusturya (International Institute for Children’s Literature and Reading Research) ilgili soruna

* Bu araştırma için burs veren Avusturya-Viyana Uluslararası Gençlik Literatürü ve Okuma Araştırması Enstitüsü ile katkıda bulunan TKD Ankara Şubesi’ne ve çalışmalarım sırasında yardımcı olan Cennet Ürün’e teşekkür ederim.

1 25 Haziran-24 Temmuz 1998 tarihleri arasında Viyana’da gerçekleştirilen araştırma.

gösterilen duyarlılığın ve bu duyarlılığı sürekli kılmanın ne anlama geldiğini somut olarak ortaya koymaktadır.

Bu yazıda, öncelikle Enstitü hakkında gerekli bilgiler verilecek ve bir değerlendirme ile birlikte Türkiye'ye ilişkin önerilerde bulunulmaya çalışılacaktır.

Internationale Institut für Jugendliteratur und Leseforschung (International Institute for Children's Literature and Reading Research-Uluslararası Çocuk Literatürü ve Okuma Araştırması Enstitüsü)²

Tarihçe

1965 yılında Federal Bilim, Ulaştırma ve Sanatlar Bakanlığı'nın desteği ile kurulmuştur. Kuruluş amacı, çocuk literatürü ve okuma konusunda uluslararası çalışma ve dokümantasyon merkezi olmaktır.

Statüsü

Enstitü, kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olup, UNESCO'nun C kategorisi³ statüsüne sahiptir.

İşlevleri

Enstitü'nün işlevleri kısaca şöyle sıralanabilir:

- Bir hizmet ve danışma kurumu;
- Bir dokümantasyon ve enformasyon merkezi;
- Gençlik literatürü, okuma araştırmaları ve okuma alışkanlığını yükseltme ile ilgilenen herkes için bir iletişim merkezi;

² Enstitü ile ilgili bilgiler IBBY-UNESCO (1996); IICLRR (1996) adlı kaynaklardan ve 25 Haziran-24 Temmuz 1998 tarihleri arasında ilgili Enstitü'den Alice Krotky ile yapılan görüşmelerden elde edilmiştir.

³ *UNESCO Status*; **A:** UNESCO'ya doğrudan bağlı. **B:** UNESCO'ya doğrudan bağlı değil ancak UNESCO parasal destek sağlıyor. **C:** UNESCO destekliyor ancak parasal katkı sağlamıyor.

- Çocuk kitapları ile ilgili işleri olan bütün belli başlı uluslararası örgüt ve kuruluşlar için bir ilişki bürosu (ofisi);
- Uluslararası Gençlik Kitapları Heyeti (International Board on Books for Young People-IBBY)'nin Avusturya Ulusal Seksiyonu Bürosu;
- Uluslararası Okuma Enstitüsü (International Reading Association-IRA)'nın Avusturya Bürosu;
- Uluslararası Kitap Komitesi (UNESCO-International Book Committee-IBC)'nin Bürosu

olarak çalışmalar yapmak.

Etkinlikleri ve Hizmetleri

Enstitü, yukarıda belirlenen işlevler çerçevesinde çeşitli etkinlik ve hizmetlerde bulunmaktadır. Bunlar;

- Çocuk literatürü ve bu konudaki araştırmalar ile ilgili sorunlarda destek olmak ve danışmanlık yapmak.
- Çocuk literatürü, çocuk medyası ve okuma araştırması alanlarındaki çeşitli konularda konferanslar, workshoplar ve mesleki seminerler düzenlemek.
- Doğrudan çocuk ve genç yetişkinler için okuma alışkanlığını artırmaya yönelik bir dizi etkinlikte bulunmak ve kampanyalar düzenlemek (Gençler için Edebiyat!; Parkta Okuyalım!; Kahvehanelerde Okuyalım! vb.)
- Avusturya ve çevresinde farklı konu ve temalarda yoğunlaşan (aynı zamanda istek üzerine) çeşitli büyüklükte gezici sergiler düzenlemek.
- Konferans bildirileri, kitap listeleri ve booklet gibi çocuk literatürü ile ilgili çeşitli konularda yayınlar yapmak.
- Çocuk literatürü ve okuma araştırması konusunda belge ve bilgi sağlamak.
- Çocuk kitapları (literatürü) ile ilgili belli başlı tüm ulusal ve uluslararası enstitü ve örgütlerle ilişki kurmak.

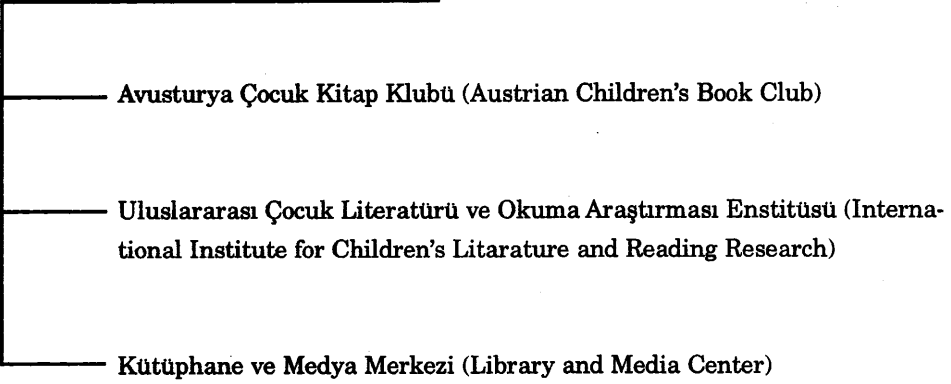
Enstitü, ayrıca Avusturya ve Almanya'da bulunan çocuk kitabı yayıncılarının gönderdikleri çocuk kitaplarını, gözden geçirme (review) yazısı yazmak üzere uzmanlara (50-60 uzman) göndermektedir. 3 hafta içinde yazarlardan gelen yazılar aylık kaynakça dergisinde yayımlanmaktadır. Yazara kısa "gözden geçirme yazısı" için 200 ATS, uzun "gözden geçirme yazısı" için 400 ATS ödenmektedir.

Sözü edilen kaynakça dergisi ilk-orta dereceli okullara gönderilmekte ve parası Enstitü'ye bakanlık tarafından ödenmektedir.

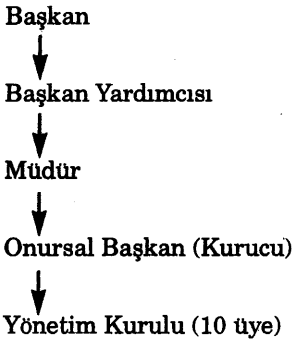
Örgütlenme Yapısı (Organizasyon)

Enstitü'nün de içinde yer aldığı bir üst örgütlenme şöyledir:

ÇOCUK LİTERATÜRÜ EVİ

Enstitü'nün örgütlenme yapısı ise şöyledir:

Ayrıca, sayman, yazman, veznedar, Yrd. veznedar, Onursal Kurul (8 üye) ve Danışma Kurulu bulunmaktadır.

Enstitü'de çalışan toplam personel sayısı 6'dır.

Finansman

Enstitü'nün ana finansman kaynağı Federal Bilim, Ulaştırma ve Sanatlar Bakanlığı'nın verdiği paradır. Bazen, belediye ortak programları destekleyebilmektedir. Ancak, zaman zaman finansman sorunları yaşanmaktadır.

Enstitü, yıllık çalışma raporu yayımlamaktadır. Bakanlığa karşı bağımsız bir yapıya sahip olup, organik bir bağımlılığı da bulunmamaktadır.

Değerlendirme

Yapı, işlev, hizmet ve etkinliklerini genelde ortaya koymaya çalıştığımız Enstitü bağlamında şu noktaların altını çizebiliriz:

1. Bu ülkede okuma alışkanlığını önemli bir sorun olarak görme yaklaşımı yaklaşık otuzbeş yıllık bir geçmişe dayanmaktadır.
2. Okuma alışkanlığı sorununun süreklilik niteliği, bu soruna sahip çıkmanın/ilgi göstermenin sürekliliğini gerektirmektedir. Enstitü, bu soruna ilişkin ilgi ve duyarlılığın bir ifadesi olmaktadır.
3. Enstitü bir gereksinimin sonucunda kurulmuştur. Bu gereksinim varlığını koruduğu sürece, Enstitü de çalışmalarını sürdürecektir.
4. Enstitü, bir ülkede okuma alışkanlığı sorununu o ülke koşulları çerçevesinde ciddi olarak çözümleme çabalarının bir ürünü ve gereği olarak düşünülebilir.
5. Enstitü'nün temel işlevi okuma alışkanlığının toplumsal bir sorun olmasını engellemek, bir başka deyişle, okuma alışkanlığı sorunuyla sürekli mücadele etmektir.
6. Enstitü, okuma alışkanlığı sorununun çok boyutlu yapısının farkında olarak, sorunu ilgi alanına sokan tüm ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmaktadır.
7. Enstitü, okuma alışkanlığı sorununun birey için çocukluk döneminde ortaya çıktığını ve özellikle o dönemde çözülmesi gerektiğini düşünmekte; çabalarını daha çok çocuk ve gençlere yöneltilmektedir.
8. Enstitü okuma alışkanlığı sorununun en önemli parçasının çocuk literatürü (çocuk kitapları) sorunu olduğunu düşünmekte, ülkede çocuk literatürünü geliştirmeye büyük çaba harcamaktadır.
9. Enstitü'nün organizasyon ve yönetim yapısı Avusturya'nın geneldeki yönetim yapısı ile örtüşmektedir. Finansman gereksinimini bir Ba-

kanlığın sağlamasına karşın, Enstitü, Bakanlığa karşı bağımsız bir yönetim yapısına sahiptir. Hem ülkede hem de Enstitü'de bürokrasi sorunu bulunmamakta ve Enstitü günlük politikadan uzak tutulmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Yaklaşık yedi milyon nüfusa sahip bir ülkenin okuma alışkanlığı sorununa sahip çıkışındaki ciddilik, tutarlılık ve süreklilik Türkiye gibi altmış milyon nüfusa sahip bir ülke için düşündürücüdür. Bu kadar çabaya karşın bu ülkede bile okuma alışkanlığı sorununun bütünüyle çözümlenmiş olduğunu söylemek güçtür. Bu durumda, böyle bir Enstitü'nün (ya da benzeri kurumun) varlığını gerektiren nedenler/sorunlar Türkiye için çok daha fazladır. Kuşkusuz, Enstitü, sorunun çözümünde yalnızca bir boyut ve o ülke koşullarının yarattığı bir seçenektir.

“Bir Enstitü ya da benzeri bir kurum gerekir” yaklaşımı ile bakıldığında Türkiye'de okuma alışkanlığı sorununun şu özellikleri ön plana çıkmaktadır:

- Sorunun geçmişi oldukça uzundur. Oysa çözüm üretme çabalarının geçmişi aynı uzunlukta değildir.
- Okuma alışkanlığının Türkiye için bir sorun olduğunu kabul eden ciddi/üst düzey bir yaklaşımın varlığı tartışmalıdır.
- Türkiye'de okuma alışkanlığı sorununun çözümü için bugüne kadar ciddi, tutarlı ve sürekli çaba gösterilmemiştir.
- Türkiye'de varlığı ancak 'sözde' kabul edilen bir sorun için ciddi, tutarlı ve sürekli çaba gösterecek bir kurum ve kuruluş bulunmamaktadır.
- Türkiye'nin varolan yönetim ve hukuk yapısı içinde okuma alışkanlığı sorununu sahiplenecek temel kuruluşları Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıklarıdır. Ancak, yukarıda yapısını açıkladığımız Enstitü ya da benzeri kurumların gerekli olduğu da açıktır.
- Türkiye'de çocuk literatürü ve okuma alışkanlığı konularındaki sorunlar ciddi boyutlardadır. Bu sorunu sahiplenecek kurumlar da bulunmamaktadır.⁴

⁴ Yayıncı, çocuk yazarı Fatih Erdoğan'ın bu konudaki çabalarını ciddiye alınması gereken istisnai örneklerden birisi olarak kabul etmek gerekir.

Türkiye’de okuma alışkanlığı sorununa ilişkin vurgulanacak daha birçok nokta vardır. Ancak, biz bu yazı çerçevesinde özellikle şu noktalara dikkat çekmek istiyoruz:

1. Okuma alışkanlığının toplumsal gelişmede çok önemli bir sorun olduğu kabul edilmelidir. Elbette bu kabul ediş “sözde” değil “kurumsal” nitelikte olmalıdır.
2. Sorunun ciddiliğinden ve sürekliliğinden dolayı, soruna gösterilecek ilgi ve duyarlılığın da ciddi, sürekli ve tutarlı olması gerekmektedir.
3. Önemli/sürekli bir soruna yönelik ciddi, sürekli ve tutarlı çabalar, en başta, o sorunu doğrudan sahiplenecek ülke koşullarına uygun kurum ve kuruluşları gerektirmektedir.

Şu aşamada iki somut öneri sunmak istiyoruz:

1. Kültür Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı birer şubesini “Türkiye’de Çocuk Literatürü ve Okuma Alışkanlığı” konusuna ayırmalı ya da bu işleve sahip olacak yeni şubeler oluşturmalıdırlar.
2. Bu Bakanlıklar Türkiye’de okuma alışkanlığı ve çocuk literatürü sorununu doğrudan, sürekli ve ciddi biçimde sahiplenecek bağımsız bir enstitü, vakıf, dernek vb. bir kurumun kuruluşunu özendirmeli, ona destek olmalıdırlar. Böyle bir kuruma gereksinim olduğu açıktır.

Yaklaşımımız, “Avusturya’da var, bizde de olsun” biçiminde algılanmamalıdır. Her ülke farklı sosyo-ekonomik koşullara sahiptir. Bu nedenle aynı soruna farklı çözüm yolları bulunabilir. Ancak, Avusturya örneği bize, özellikle, toplumu ilgilendiren sorunlara yönelik çözüm çabalarının kurumsallaşması gereğini göstermektedir.

Elbette böylesine önemli bir sorunu bir yazı çerçevesinde bütün boyutlarıyla ele almak olanaklı değildir. Kanıkşanmasına katkıda bulunma riskine karşın sorunun bireysel çabalarla da olsa gündemde tutulmasının yararına inanıyoruz. İnanmak istediğimiz bir başka konu da, birer kopyasını Kültür ve Milli Eğitim Bakanlıklarının ilgili birimlerine göndereceğimiz bu yazıya önerilerimiz doğrultusunda ilgi gösterilmesidir. İlgi gösterildiği takdirde yardımlarımızı büyük bir istekle somutlaştırabiliriz.

Kaynakça

- IBBY-UNESCO (1996) "Links to literacy-writing, illustrating, selling and disrtibuting books for children and young people" *IBBY-UNESCO Workshop: 19-21 Sept. 1996, Bratislava: Report*. Nien: Institute.
- International Institute for Children's Literature and Reading Research (IICLRR)* (1996) (Brochure) Wien:Institut

Yrd. Doç. Dr. Bülent Yılmaz
H.Ü. Kütüphanecilik Bölümü